

Přednáška č.2

Kořeny evropského právního myšlení: starověké řecké myšlení

- První představy o právu
- přechod od mýtu k logu
- **předsokratické právní myšlení**

1. Zrod evropského právního myšlení je spojován s mytologickými představami o řádu (harmonii), nutnosti (zákonu) a správnosti (spravedlnosti)

Co je mýtus?

Řecké slovo "mýthos" (podoba v lat. mýtus) znamená původně promluvu, řeč, slovo. Řecké mýty jsou

- *prvním pokusem o popis, výklad světa, jeho událostí, jevů atd.;*
- *tento popis představuje specifický způsob myšlení, který má synkretickou podobu, tzn. spojují se zde různé prvky,*
(např. bohům jsou připisovány lidské vlastnosti, nedělá se rozdíl mezi přírodou a společností), různé přístupy (nedělá se rozdíl mezi subjektivní představou a objektivní realitou, citem, zkušenosti a rozumovou úvahou), různé myšlenky (nedělá se rozdíl mezi subjektivním vyprávěním a převzatou verzí příběhu atd.)

K zapamatování:

- **Mytologický obraz není jen pouhým produktem fantazie nebo jen produktem racionální logické úvahy; oba přístupy se zde prolínají.**
- **Mytologické zobrazení světa je symbolické**

Úkol č. 1 - obraz Európe

a) Pramenem našeho výkladu bude především řecká mytologie:

Vznik světa v řeckých mýtech je popisován na základě představy o chaosu, ze kterého vše vzniklo; (chaos je popisován jako období před začátkem dějin lidstva)

- chaos nepředstavuje žádné božství, je prázdný, je to propast, prochází několika etapami vývoje, kdy vzniká samotný vesmír a pak země. Formování se Země je v řecké mytologii popisováno jako boj Titánů

- změna- (začátek dějin) když Zeus vítězí nad všemi Titány a stává se centrem síly, jeho příkazy mají povahu zákonů, které zviditelňuje bohyně Themis (Themis- bohyně řádu, pořádku je Diovou ženou, se kterou měl tři dcery (Hóry): Eunomia-

zákonost, střídání ročních období; Diké- spravedlnost, řád ve společnosti, Eiréne- mír)

- **zákony přírody a veškerého dění ve světě jsou nezměnitelné, vyjadřují nutnost, která se nedá změnit, nemůžeme o ní pochybovat, je to nutnost-povinnost, které se musíme podřídít**

- **Symboliku, kterou můžeme považovat za zdroj právního myšlení nacházíme především v mýtickém příběhu o Diké bohyni spravedlnosti, která je odpovědná za řád na zemi; její vláda je považována za "zlatý věk";**

- **Diké je ztělesněním spravedlivého rozhodování, symbolem spravedlivého rozhodování jsou v mýtech váhy a meč**

(Především římská symbolika je již ryze právní- IUSTITIA je žena držící v jedné ruce váhy a ve druhé meč; tyto symboly spravedlnosti přebírá pak také křesťanství, v starozákonné knize Danielové najdeme odkaz na tuto symboliku; činy jsou váženy na váhách a pokud jsou lehké, dotýčný je vinným. Podobně meč je v Bibli symbolem nástroje Božího soudu.)

Váhy jsou symbolem rovnováhy, rovnosti; symbolizují skutečnost, že řád je nutností, kterou jen nalzááme; to co nalzáame je zde posuzováno, zvažováno jako to, "co vyrovnává misky vah", to co je středem, navozuje harmonii atd., Váhy jako symbol také prozrazují změnu společensko politických poměrů, přechod od aristokratického způsobu vládnutí, resp. od herojského období k situaci polis- k vládě občanů- v této situaci o všem rozhodoval los nebo váhy.

Meč je pak symbolem vítězné, heroické moci a vlády; kdy heroické právo (spravedlnost) je výsledkem vítězného souboje- právo silnějšího; přemožena strana je odsouzena jako strana viny, zla; ten kdo zvítězil symbolizuje správnost, dobro, pravdu, atd...
Meč je pak později v křesťanství považován za nástroj Božího soudu, který rozděluje dobro a zlo, pravdu od bludů, který očišťuje od všeho zlého a nespravedlivého

Stručně řečeno:

Váhy i meč v rukou Diké nebo Iustitie ukazují, že spravedlnost není věcí lidskou. Poslední instance, která drží váhy, je někdo třetí, kdo pochází od Boha, není to člověk. Tento třetí je nezávislý, nestranný. Důkazem toho má být to, že Iustitia má zavázané oči.

Vraťme se zpátky k příběhu o Diké:

Podle Hesioda po skončení zlatého věku lidstva následuje úpadek, horší věk, lidé se dopouštějí bezpráví - **Diké** opouští lidi a na její místo nastupuje **Nemesis** -bohyně spravedlivé odplaty, trestu,

Když lidé přestali zachovávat nejen spravedlivé vztahy, ale i spravedlivý trest **Diké opustila zemi úplně a můžeme ji vidět na obloze jako souhvězdí Panny**

Úkol č. 2

Shrnutí:

V řeckých mýtech je obsažena následující logika, která se v následujícím období vznikajícího filosofického myšlení promítla do pojetí:

- zákona jako toho, co je věčné, přirozené, nutné, nikdo jej nemůže změnit; Pramenem této nutnosti je zpočátku bohyně Thémis- je symbolem posvátného původu moci v období počínající Polis (obce) se změnou formy vlády význam Thémis ustupuje až mizí a objevuje se Diké jako synonymum nalézání toho, co je nutné a jeho porozumění
- zákon je Nomos- Diké odhaluje soud pravdy a její řeč, její formulace zákonů utváří společenství. Je to společenství svobodných, sjednocených pod psanými zákony- Nomos Nomos je vyslovením řádu, jeho zveřejněním (pravidla byla vytesaná do kamene).
- Nomos není příkaz ale obecně schválený rozsudek; agorou (soudem) schválený rozsudek o tom, co má komu patřit k jeho obživě;

2. Přejít od mýtu k logu- předsokratovské právní myšlení

Řecká mytologie ovlivnila starověké filosofické myšlení; filosofie již nepopisuje svět obrazně, ale pojmově, je racionálním výkladem světa

Řecké filosofické období se dělí nejčastěji do tří období:

a) předsokratovské- přírodní filosofie od roku 600 do 4. století př.n.l.

b) Sokrates, Platón, Aristoteles- vrchol starověké řecké filosofie - 4. století

c) poaristotelovské období- stoicismus, epikureismus, skepticizmus, novoplatonismus (V 6. století n.l. zmizela řecká filosofie jako samostatný jev.)

A) Právní myšlení v předsokratovském období:

I.

Anaximandros 7.st. p.n.l., - řád, který již nevzniká z chaosu ale je důsledkem věčného zákona, podle kterého z neurčitého- neomezeného (apeironu) vycházejí stále nové světy a opět se do něho vrací,
"neboť si za své bezpráví navzájem platí pokutu a trest podle určení času".

Hérakleitovo pojetí ohně jako počátku všech věcí a dění -

Úkol č. 3 Charakterizujte Herakleitovo pojetí světa na základě úryvků

"svět nestvořil žádný z bohů ani z lidí, ale vždy byl a je věčně živým ohněm, rozněcujícím se podle míry a hasnoucím podle míry"
(Hérakleitos z Efesu 7 st.p.n.l.

Charakterizovat a vysvětlit co je dialektika

II.

Co se dovídáme ze zachovaných zlomků předsokratiků o právu?

a) Kromě přirozeného zákona, se zde objevuje zákon vyřčený- sdělený- Nomos; Nomos je protikladem Fysis (síly přírody, práva silnějšího); Nomos znamená dostat porušení rovnováhy pod kontrolu myšlení- kontrola myšlení je vládou zákonů.

Zde nám vyvstává několik otázek, které vedly k rozvoji právního myšlení k formulaci základních kategorií jako je zákon, právo, spravedlnost, vina, trest apod.
Co k této vládě náleží? Co náleží k duši, která rozumí vládě zákona?

b) Proč jde o vládu zákona a co to znamená?

- věčný zákon již není jen přirozený a nutný, nikdo jej nemůže změnit, ale také získává podobu- logos; přestává být slepým řádem, ale rozumným/správným řádem, představuje rovnováhu;

(Logos znamená v řečtině zprvu jednoduše "slovo", pak "rozumnou řeč", pak vůbec rozum)

Logos- slovo, rozum má formu zákona, logos dává zákonu autoritu;

! Síla zákona není odvozená z autority a její moci, ale z jeho rozumné přirozenosti- síla zákona je demonstrací síly slova a rozumu!

Úkol č. 4 Úryvek Montaigneho, který mluví o mystickém základu

(Montaigne zde odlišuje zákony, to jest právo, od spravedlnosti. Spravedlnost práva, spravedlnost jako právo není spravedlnost. Zákony nejsou spravedlivé jakožto zákony. Neposloucháme je proto, že jsou spravedlivé, nýbrž proto, že mají autoritu.)

c) tento zákon je rozhodující a proto je také mírou všech dějů, tzn. předpokládá jak řád, tak i bezpráví; - každý děj a každé jednání probíhá v "režimu" právo-bezpráví;

Úkol č. 5- Antigona

d) bezpráví je to, co poškozuje, co způsobuje újmu, příkoří (řecké adikein) a podle určité míry (zákona) musí být napraveno; obnovení řád (dikén) na základě normy- Diké odkrývá soud pravdy a její řeč je formulace zákonů- (Nomos symbolizuje věrnost slovu).

e) Co náleží duši, která rozumí zákonu?

- zavedení míry (Metros), uměřenosti, jako jedné ze základních ctností.

- sebekázeň, která překonává v řádu duše bezmeznost a neurčitost

- místo v řádu, kterým je Kosmos- v řádu Kosmu je mírou lidského jednání soud, jenž není v lidské moci; přes absolutnost nelidského soudu má lidská míra soudu také velký význam a projevuje se jako trestání;

f) důsledky porušení zákona jsou vina a trest; trest je aktem obnovení řádu, rovnováhy (harmonie) a to na základě výměny, směny a tudíž vyrovnání "náhradou utrpěných škod",

výkupným, odškodněním, odnětím atd.

Trest má tři dopady

- působí duši bolest**
- je také léčbou (napravuje)**
- vyzývá a má vychovávat k proměně, která odčिňuje vinu**

g) trest a trestání je dlouhou dobu spojeno s mystickou symbolikou - je to cesta k pokání a očistě jak duše provinilce, tak celého společenství;

- to, co bylo považováno za trestný čin, mělo zpočátku soukromou povahu; např. za vraždu se považovala jen bratrovražda až vznikem polis dochází k tomu, že trest se stává veřejnou záležitostí; každé zabití je potrestáno;**